

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
İLKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

İLKÖĞRETİM ÖĞRETMENLİĞİ
LİSANS TAMAMLAMA PROGRAMI

Özel Eğitim

Ünite *1-12*

Özel Eğitim

Yazarlar

Prof.Dr. Süleyman ERİPEK
(Ünite: 4, 6)

Prof.Dr. Ayşegül ATAMAN
(Ünite: 11)

Prof.Dr. Mehmet ÖZYÜREK
(Ünite: 9, 10)

Prof.Dr. Ahmet KONROT
(Ünite: 7)

Doç.Dr. Gönül AKÇAMETE
(Ünite: 12)

Doç.Dr. Umran TÜFEKÇİOĞLU
(Ünite: 8)

Doç.Dr. Gönül KIRCAALİ-İFTAR
(Ünite: 1, 2, 3)

Doç.Dr. Seyhun TOPBAŞ
(Ünite: 5)

Editör:

Prof.Dr. Süleyman ERİPEK

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları
Anadolu Üniversitesine aittir.

"Uzaktan öğretim" tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın
bütün hakları saklıdır.

İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da
bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz,
basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 1998 by Anadolu University

All rights reserved

*No part of this book may be reproduced
or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic,
photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.*

Tasarım: Yrd.Doç.Dr. Kazım SEZGİN

ISBN 975-492-767-7

İçindekiler

Ünite 1

Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim

Giriş 3, Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim 3, Engelli Oluş Nedenleri 4, Engel Gruplarının Yaygınlığı 6, Dünya'da Özel Eğitim 8, Türkiye'de Özel Eğitim 11

Ünite 2

Kaynaştırma ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri

Giriş 17, Kaynaştırma Kavramı 17, Kaynaştırmanın Yararları 18, Kaynaştırmayı Başarıya Ulaştıran Etmenler 19, Destek Özel Eğitim Hizmetleri 22

Ünite 3

Erken Çocukluk ve Okul Öncesi Dönemlerinde Özel Eğitim

Giriş 29, Erken Çocuklukta Özel Eğitim Hizmetleri 29, Okul Öncesi Özel Eğitim Hizmetleri 32

Ünite 4

Zihin Engelliler

Giriş 39, Tanım 39, Sınıflandırma 42, Nedenler 43, Eğitim Yaklaşımları 44, Türkiye'de Zihin Engelli Çocukların Eğitimleri 48

Ünite 5

Öğrenme Güçlüğü Gözlenenler

Giriş 55, Öğrenme Güçlüklerinin Tanımı 55, Öğrenme Güçlüklerini Açıklayan Yaklaşımlar 57, Öğrenme Güçlüklerinin Değerlendirilmesi 59, Eğitim Yaklaşımları 64

Ünite 6

Duygu ve Davranış Bozukluğu Olanlar

Giriş 77, Tanım 77, Sınıflandırma 78, Özellikleri 79, Nedenler 81, Tanılama ve Değerlendirme 82, Eğitim Yaklaşımları 84, Eğitimlerinde Yönetmelik Düzenlemeler 89, Türkiye'de Eğitimleri 90

Ünite 7

Sözel Dil ve Konuşma Sorunları

Giriş 95, İletişim-Dil-Konuşma 95, Dil ve Konuşma Sorunlarının Tanımı 97, Yaygınlık Oranı 99, Nedenleri 100, Türleri 100, Öğretmene Öneriler 101

Ünite 8

İşitme Engelliler

Giriş 107, Tanımlar 107, Sınıflandırma 108, Nasıl İşitiyoruz? 109, Nasıl İşitiyorlar? 110, İşitmezlik Nedenleri 111, Eğitim Yaklaşımları 113, Türkiye'de İşitme Engelli Çocukların Eğitimi 120

Ünite 9

Görme Engelliler

Giriş 129, Tanım ve Sınıflandırma 129, Yaygınlık 131, Nedenler 131, Temel Kavramlar 132, Görme Yetersizliğinin Türleri 132, Görme Engelinin Anlamı 133, Tanılama 134, Görme Engellilerin Eğitimi 136

Ünite 10

Bedensel Yetersizliği Olanlar

Giriş 155, Tanım ve Sınıflandırma 157, Merkezi Sinir Sisteminin Zedelenmesi Sonucu Ortaya Çıkan Ortopedik Yetersizlikler ve Süreğen Hastalıklar 159, Kas ve İskelet Sisteminin Zedelenmesi Sonucunda Ortaya Çıkan Ortopedik Yetersizlikler ve Diğer Süreğen Hastalıklar 164, Tanılama 165, Eğitimleri 165

Ünite 11

Üstün Zekalılar ve Üstün Yetenekliler

Giriş 173, Özel Eğitim Gerekçeleri 174, Konuya İlişkin Kavramlar 175, Zeka, Sınıflandırma ve Tanılama Yöntemleri 176, Dünya'da ve Türkiye'de Konunun Tarihiçesi 181, Üstün Zekalı ve Üstün Yetenekli Çocukların Özellikleri 183, Eğitimlerinde Öğretmenlere Düşen Görevler 183, Eğitim Uygulamaları 185, Uygulanabilir Bir Eğitim Modeli 190

Ünite 12

Türkiye'de Özel Eğitim

Giriş 197, Türkiye'de Özel Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Örgütsel Yapısı 197, Özel Eğitimle İlgili Yasal Düzenlemeler 198, Özel Eğitim Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması 201

Cevap Anahtarı 108

Başlarken

İnsan gelişiminin temel ilkelerinden birisi bireysel farklılıklardır. Bunu anne babalar çocuklarında, siz öğretmenler öğrencilerinizde rahatlıkla gözleyebilirsiniz. Bu farklılıklar bir yere kadar çocuğun normal eğitim olanaklarından kapasitesi ölçüsünde yararlanmasında önemli bir problem yaratmaz. Ancak bir yerden sonra bazı özel düzenlemelere gidilmesi gerekir. Özel eğitim adını verdiğimiz bu düzenlemelerin üç temel ögesi vardır.

- Özel eğitim programları
- Özel olarak yetişmiş öğretmen ve diğer personel
- Özel eğitim ortam ya da düzenlemeleri

Özel eğitime giriş niteliğinde olan kitabımızın ilk üç ünitesinde engelli çocuklar ve eğitimlerine ilişkin bazı genel açıklamalara yer verilmiştir. Daha sonra 1. üniteye sıralanan her bir engel grubuna ilişkin üniteler yer almaktadır. Son üniteye (12. Ünite) Türkiye'deki özel eğitim hizmetleri açıklanmaktadır.

Bu ünitelerin hangi tarihlerde adresinize postalanacağı, ara sınav tarihleri ve bu sınavda hangi ünitelerden sorumlu olacağınıza ilişkin bilgiler Öğretim Kılavuzunda yer almaktadır.

Kitabımızda yer alan engelli gruplarının hemen herbirine ilişkin özgün kitap ve yazılı kaynaklar vardır. Bunlar her bir ünitenin sonunda verilmiştir. Gereksinim duyduğunuz takdirde bu kaynaklar yoluyla kendinizi daha da geliştirebilirsiniz. Fakültemizin Eğitim Önlisans Programından mezun iseniz, Rehberlik kitabının "Rehberlik ve Özel Eğitim" ünitesini gözden geçirerek bilgilerinizi tazelemeniz yararlı olacaktır.

Günümüzde engelli çocukların eğitiminde geldiğimiz nokta, bu çocukların özel eğitim gereksinimlerinin onları normal yaşlılarından ayırmadan normal okul ve sınıf ortamlarında karşılanmasıdır. Bu konuda sizlere önemli görevler düşmektedir.

Özel eğitim genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bugün genel eğitimde izlenen pek çok yaklaşım ve yöntemin temelinde özel eğitim alanında yapılan bilimsel çalışmalar ve uygulamalar yer almaktadır. Bu yönüyle kitabımızda yer alan bilgi ve açıklamaların sınıfınızdaki engelli öğrencilerin eğitimine olduğu kadar öğretmenlik mesleğinize de katkılar getirmesini umut ediyorum, başarılar diliyorum.

Editör
Prof.Dr. Süleyman ERİPEK

Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim

Yazar

Doç.Dr. Gönül KIRCAALİ-İFTAR

ÜNİTE

1

Amaçlar

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- özel gereksinimli bireylere ve özel eğitime ilişkin temel kavramları anlayabilecek,
- engelli oluş nedenlerine ilişkin görüş kazanabilecek,
- çeşitli engel kategorilerinin toplam öğrenci nüfusu içindeki oranlarını öğrenecek,
- Dünya’da ve Türkiye’de özel eğitime ilişkin yasal düzenlemeler ve uygulamalar hakkında görüş sahibi olabileceksiniz.

İçindekiler

- Giriş 3
- Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim 3
- Engelli Oluş Nedenleri 4
- Engel Gruplarının Yaygınlığı 6
- Dünya’da Özel Eğitim 8
- Türkiye’de Özel Eğitim 11
- Özet 11
- Değerlendirme Soruları 12
- Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar 12

Çalışma Önerileri

- 1997 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitim Yasası'na (KHK/573) bakılması.

1. Giriş

Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi, demokratik toplumların temel koşullarından biridir. Engelli, bir başka deyişle özel gereksinimli öğrencilere, özel eğitim hizmetleri sunulmaksızın bunu sağlayabilmek mümkün gözükmemektedir.

O halde, özel gereksinimli öğrenciler kimdir? Bu öğrencilerin eğitimlerinde neler yapılabilir? Neler yapılmaktadır? Bu üniteye bu sorulara yanıt bulacaksınız.

2. Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim

Her çocuk, bir diğerinden farklıdır. Bu farklılıklar çok genel olarak bedensel, bilişsel ve duyuşsal olarak gruplanabilir. Her çocuk kendine özgü bedensel yapıya ve işlevlere, çeşitli alanlarda öğrenme özelliklerine ve hızına, duygusal özelliklere sahiptir. Bu farklılıklar belli sınırlar içinde olduğunda, öğrenciler genel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Ancak, farklılıkların daha büyük boyutlu olduğu çocuklarda, genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve özel eğitim hizmetleri gerekli olmaktadır.

Özel eğitim, ortalama öğrenci özelliklerinden önemli ölçüde farklılaşan öğrencilere sağlanan, bireysel olarak planlanmış ve bireyin bağımsız yaşama olasılığını en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen eğitim hizmetlerinin bütünüdür.

Özel eğitim gerektiren, diğer bir deyişle özel gereksinimli öğrenciler, genellikle şu gruplarda toplanmaktadır.

- Zihin engelliler
- Öğrenme güçlüğü gözlenenler
- Duygu ve davranış bozukluğu olanlar
- Bedensel yetersizliği olanlar
- Konuşma ve dil sorunlular
- İşitme engelliler
- Üstün zekalılar ve üstün yeteneği olanlar

Özel eğitime gereksinim duyma durumunu nitellemek için özür (yetersizlik) ve engel terimlerinden yararlanılmaktadır.

Özür, bedenin belli bir bölümünün (örneğin, bacaklar) ya da organının (örneğin, gözler) işlevlerini yeterince yerine getirememesi durumudur. Özüre bağlı olarak kişi, çoğu kişinin duyduğu gibi duyamayabilir, göremeyebilir ya da öğrenemeyebilir. Bu sınırlılıklar, bireyin toplumsal yaşamını (örneğin, eğitim ya da iş yaşamı) sınırlandırdığı zaman, birey yalnızca özürlü olmakla kalmaz; aynı zamanda engelli de olur.

Engel, özürlü bireyin toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmede karşılaştığı sınırlılıklardır.

Özürlü, örneğin gözleri görmeyen bir birey, eğer eğitim ortamında, günlük yaşamda, iş yaşamında herhangi bir sınırlamayla karşı karşıya değilse, bu birey engelli değildir. Diğer yandan özürlü bir birey, belli ortamlarda engelli olabilirken, başka ortamlarda engelli olmayabilir. Örneğin, görme özürlü bir birey, uygun fiziksel donanımına sahip (asansörlerde sesli sinyallerin, kapılarda Braille yazıların yer alması, vb.) kendi iş yerinde engelli olmazken, bu özelliklere sahip olmayan iş yerlerinde engelli olabilir.

Özürün engele dönüşmesinin önlenmesinde iki temel etmen vardır:

- Özel eğitim aracılığıyla özel gereksinimli bireylere bilgi ve beceri kazandırmak.
- Yaşadığımız çevreyi özel gereksinimli bireylerin kullanabilecekleri hale getirmek.

Türkiye'deki okullarda var olan eğitim ortamlarının ve eğitim programlarının normal öğrenciler dikkate alınarak düzenleniyor ve yürütülüyor olması, çoğu özürlü öğrencinin bu ortam ve programlardan yararlanmalarında ciddi sınırlılıklar oluşturmaktadır. Bu varsayımdan hareket ederek, kitabımızda bazı özel gereksinimi olan öğrenci grupları için "engelli" terimi kullanılmıştır.

Siz, özel gereksinimli bireyler için hangi terimleri kullanmayı yeğliyorsunuz? Belirli bir nedeniniz var mı?

3. Engelli Oluş Nedenleri

Engelli oluş nedenleri, pek çok ölçüte göre sınıflandırılabilir. Bu üniteye, engelli oluş nedenleri doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında oluşmalarına göre sınıflandırılmıştır.

3.1. Doğum Öncesinde Oluşan Nedenler

Genetik Nedenler: Bazı engellilik durumları, çocuğa anne-babasından kalıtım yoluyla, diğer bir deyişle, genetik olarak geçen özelliklere bağlı olarak ortaya çıkar. Örneğin, bir zihin engellilik türü olan fenilkötünürü (PKU), genetik bir bozukluktan kaynaklanır ve fenilalanin maddesinin karaciğerde birikmesi sonucunda beyinde hasar oluşmasına bağlı olarak kendini gösterir. Her yeni doğan bebeğin fenilkötünürü testine tabi tutulması ve bu bozukluğu taşıyanlara ergenlik döneminin sonuna kadar özel bir diyet uygulanması, beyinde oluşacak hasarı ve ortaya çıkacak zihin engelinin büyük ölçüde önlemektedir.

Kromozomal Nedenler: Kromozomal nedenler, döllenme sırasında ya da hemen sonrasında anne ya da babadan gelen kromozomlarla ilişkili sorunlara bağlı olarak (eksiklik, fazlalık ya da bozukluk) bazı engel durumlarına yol açabilmektedir. Örneğin, Down sendromu, 21. kromozomda fazladan üçüncü bir gen olmasına bağlı olarak ortaya çıkan ve en yaygın kromozomal zihin engellilik durumunu oluşturan durumdur.

Doğuştan Getirilen Diğer Nedenler: Genetik ya da kromozomal bir neden yokken, bedeninin belli bölümlerinin ya da organlarının doğum öncesindeki oluşumunun özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan engel durumlarına çok sık rastlanmaktadır. Doğum öncesinde oluşan bir engel türü olan spina-bifida, gebeliğin ilk aylarında omuriliğin gelişiminde meydana gelen bozukluklara bağlı olarak gövdenin alt kısmının ve bacakların tutmamasına yol açar. En yaygın bedensel engel türlerinden olan serebral palsy de, anne-babadaki kan uyuşmazlığına bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir.

Çevresel Nedenler: Hamilelik sırasında annenin hastalık geçirmesi, dengeli beslenmemesi, ilaç kullanması, vb. nedenlere bağlı olarak da pek çok engellilik durumu ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, annenin hamileliğin ilk aylarında viral enfeksiyon geçirmesine bağlı olarak bedensel engeller oluşabilmektedir.

3.2. Doğum Anında Oluşan Nedenler

Doğum anında oluşan nedenler, doğum sırasında ve doğumdan hemen sonra ortaya çıkan sorunları kapsamaktadır.

Erken Doğum: Çok erken ve düşük kilolu doğuma bağlı olarak bazı engellilik durumları oluşabilmektedir. Bunlar içerisinde en yaygınları, zihin engeli ve işitme engelidir.

Oksijen Yetmezliği: Doğum sırasında, doğumun uzun sürmesi ya da zor olması gibi nedenlere bağlı olarak zihin engeli ve serebral palsy başta olmak üzere çeşitli engellilik durumları ortaya çıkabilmektedir.

3.3. Doğum Sonrasında Oluşan Nedenler

Beden Sağlığıyla İlişkili Nedenler: Bazı engellilik durumları çeşitli hastalıklar, yetersiz beslenme ve kaza geçirme gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, menenjit sonrası ortaya çıkan bedensel engeller, orta kulak enfeksiyonlarına bağlı işitme engeli, beyin travmasına bağlı zihin engeli, şeker hastalığına bağlı görme bozuklukları, bu grupta karşılaşılan en yaygın durumlardandır.

Eğitsel Nedenler: Aile ve eğitim ortamlarının, çocukların eğitim gereksinimlerini

karşılacak özelliklere sahip olmamasına bağlı olarak da engellilik durumu oluşabilmektedir. Gelişim ve öğrenmenin gerçekleşmesinde, çocuğa doğduğu andan başlayarak uygun yaşantıların sağlanmasının taşıdığı önem herkes tarafından kabul edilmektedir. Örneğin, öğrenme güçlüğünün en önemli nedenleri arasında, eğitsel nedenler sayılmaktadır. Çocuklar, çevrelerinde olup biten pek çok şeye karşı büyük bir merak duyarlar ve sorularla, deneme-yanılmalarla bu meraklarını gidermeye çalışırlar. Bu süreçte aile ve eğitim ortamı ne denli destekleyici olursa, gelişim ve öğrenme de o denli hızlı olur.

Duygusal-Toplumsal Nedenler: Çocukların sevgi, kabul görme gibi duygusal ve toplumsal gereksinimlerinin yeterince karşılanamaması, çocukların ihmal ya da istismar edilmesi sonucunda doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya çıkan engellilik durumları da vardır. Öğrenme güçlüğü, duygu ve davranış bozukluğu, bu grupta yer alan en yaygın engel türleri olarak kabul edilmektedir.

4. Engel Gruplarının Yaygınlığı

Özel gereksinimli bireylerin toplam nüfus içindeki oranlarını belirlemek oldukça zordur. Ayrıca, bir disiplin açısından engellilik olarak kabul edilen bir durum, başka bir disiplin açısından engellilik olmayabilir. Örneğin, bir elin iki parmağının olmaması tıp açısından engellilik olarak kabul edilebilir; ancak, özel eğitim gerektirmemesi nedeniyle, eğitim açısından engellilik olarak kabul edilmez. Dolayısıyla, özel eğitimciler için önemli olan sayılar, özel eğitim kapsamındaki engel gruplarının yaygınlık oranlarıdır.

Türkiye’de, çeşitli engel gruplarının toplam öğrenci nüfusu içindeki oranlarını gösteren sağlıklı istatistikler yoktur. Ancak, farklı toplumlardaki engelli oluş yaygınlıkları, benzerlikler göstermektedir. Bu nedenle, aşağıda, Amerika Birleşik Devletleri’nde (A.B.D.) toplam öğrenci nüfusu içindeki engellilik oranları verilmektedir ve bu oranların çoğunun Türk Eğitim Sistemi için fikir vereceği düşünülmektedir.

Zihin engelli öğrenciler: Zeka bölümü (IQ) dikkate alındığında, zihin engelli öğrencilerin toplam öğrenci nüfusu içindeki oranları % 2.8’dir. Ancak, zeka bölümüne ek olarak uyumsuz davranışlar da dikkate alındığında, bu oran % 1’e düşmektedir.

Öğrenme güçlüğü gözlenenler: A.B.D.’de öğrenme güçlüğü kategorisindeki öğrenci sayısı, son yıllarda büyük artış göstermiştir ve son istatistiklere göre, toplam öğrenci nüfusunun % 4’ünü oluşturduğu belirlenmiştir. Ancak, öğrenme güçlüğü kategorisinin Türkiye’de çok yeni bir engel kategorisi olduğu ve hatta, A.B.D.’de de oldukça tartışmalı bir engel kategorisi olduğu dikkate alındığında, bu oranın Türkiye’deki durumu yansıtmaya olası yüksek değildir.

Duygu ve davranış bozukluğu olan öğrenciler: Kaynaklarda, öğrencilerin yaklaşık % 8’inin uyum güçlüğü, diğer bir deyişle, duygu ve davranış bozuklukları gös-

terdiği belirtilmektedir. Duygu ve davranış bozukluğunun tanımlanmasındaki farklılıklara bağlı olarak, bu oran Türkiye için geçerli olmayabilir.

Bedensel yetersizliği olan öğrenciler: Ek engeli olanlar dışında yalnızca bedensel engeli olanların toplam öğrenci nüfusu içindeki oranları % 2.4 olarak kaydedilmektedir.

Konuşma ve dil sorunu olan öğrenciler: Bu gruptaki öğrencilerin de toplam öğrenci nüfusu içinde yaklaşık % 8'lik bir yaygınlığa sahip oldukları kaynaklarda belirtilmektedir.

İşitme engelli öğrenciler: Özel eğitim gerektirecek düzeyde işitme engeline sahip öğrencilerin oranı % 1 olarak ifade edilmektedir.

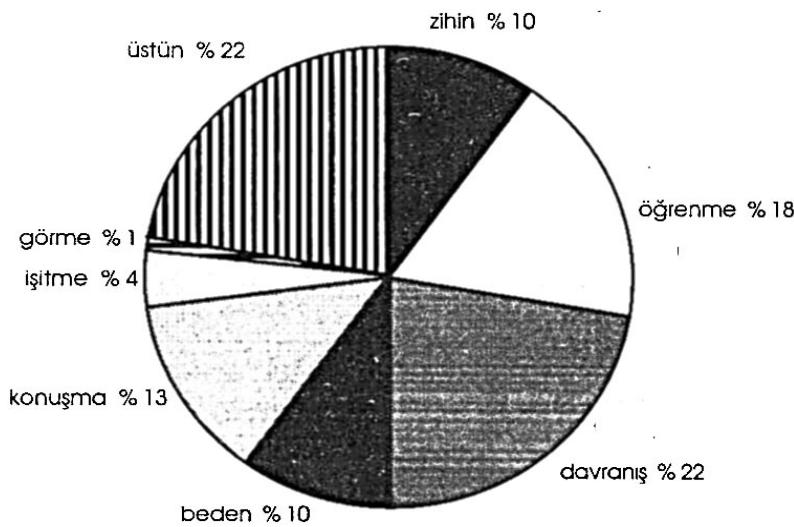
Görme engelli öğrenciler: Görme engeli, en seyrek rastlanan engel grubunu oluşturmakta olup, toplam öğrenci nüfusu içinde görme engellilerin oranı binde birdir (% 0.1).

Üstün zeka ve üstün yeteneği olan öğrenciler: Bu grupta yaklaşık % 5 oranında öğrenci olduğu belirtilmektedir.

Yukarıdaki oranlar gözönüne alındığında, A.B.D.'de özel gereksinimli öğrencilerin, genel öğrenci nüfusunun % 28'ini oluşturduğu görülmektedir. İngiltere'de de öğrencilerin yaklaşık % 20'sinin özel gereksinimli olduğu belirtilmektedir.

Sizce, Türkiye'deki oran bu oranlardan düşük müdür, yüksek midir? Niçin?

Her bir engel grubunun tüm özel gereksinimli öğrencilerin yüzde kaçını oluşturduğuna baktığımızda ortaya çıkan dağılım Şekil 1.1. de gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Engel Gruplarının Özel Eğitim Gerektiren Öğrenciler İçerisindeki Oranları.

5. Dünya'da Özel Eğitim

5.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Özel Eğitim

A.B.D.'de 1975 yılında yürürlüğe giren ve 1990 yılında kapsamı genişletilen Özürlü Bireyler Yasası, 0-21 yaş arasındaki tüm bireylerin, engelleri ne olursa olsun, devlet tarafından ücretsiz eğitilmelerini zorunlu kılmıştır. A.B.D. Özürlü Bireyler Yasası beş temel özelliğe sahiptir:

- Uygun eğitim hizmetleri
- Nesnel eğitsel değerlendirme
- Bireyselleştirmiş eğitim planı
- En az kısıtlayıcı eğitim ortamı
- Eğitsel kararları ve uygulamaları denetleme

Uygun Eğitim Hizmetleri: Herhangi bir engele sahip olan 3-21 yaş arasındaki her öğrenci, geresinimlerine uygun özel eğitim hizmetlerinden ücretsiz yararlanır. Özel eğitim hizmetleri kapsamına fizyoterapi, psikolojik danışma, odyoloji hizmetleri gibi destek hizmetler de dahildir. Özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmek için öğrencinin engelini tanıyanmış olması gerekir. 0-2 yaş grubundaki çocukların ise, uygun özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmeleri için, yaşitlarına kıyasla bazı gelişim alanlarında geri kalmış olmaları ya da risk faktörüne sahip olmaları yeterlidir. 0-2 yaş grubunda uygun özel eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkına çocuk kadar aile de sahiptir.

Nesnel Eğitsel Değerlendirme: Özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaya hak kazanabilmek için, 3-21 yaş arasındaki öğrencilerin ayrıntılı bir formal değerlendirmeden geçirilmeleri gerekir. Değerlendirme, disiplinlerarası bir değerlendirme kurulu tarafından gerçekleştirilmelidir. Ayrıca, engelin türünü ve derecesini tanılamak kadar, eğitsel gereksinimleri belirlemek de dikkate alınmalıdır. 0-2 yaş grubundaki çocukların hem kendileri, hem de aileleri değerlendirilir.

A.B.D.'de son yıllarda hızla yaygınlaşan eğilim, normal sınıf öğretmenin bir öğrenciyi özel eğitime aday olduğu gerekçesiyle formal değerlendirmeye yollamadan önce bazı girişimlerde bulunmasıdır. Bu ön girişimlerde öğretmenin, öğrenciyi sınıfta güçlük çektiği alanlarda değerlendirmesi ve eğitim programlarında değişiklikler yapması beklenmektedir. Bu etkinlikler sırasında öğretmene eğitim hizmetlerinin sağlanabilmesi için öğrencilerin "engelli" diye nitelendirilmiş olma zorunluluğu kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı: Özel eğitim kapsamına alınan her öğrenci için, her öğretim yılı yenilenmek üzere, bir bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlanır. 0-2 yaş grubundaki çocuklar için, bireyselleştirilmiş eğitim planı yerine, bireysel aile hizmetleri planı hazırlanır ve bu planda çocuk kadar ailenin özelliklerine de yer verilir. Bireysel aile hizmetleri planının hazırlanabilmesi için, engellilik durumunun tanınmış olması gerekmez.

Formal değerlendirme
öğrencilerin çeşitli alanlardaki (örneğin, bilişsel beceriler, duygusal gelişim, vb.) durumlarının, aynı yaş grubundaki diğer bireylere kıyasla nasıl olduğunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilir. Formal değerlendirme sonuçları engeli tanılamaya ve eğitim ortamına yerleştirmeye hizmet eder.

İnformel değerlendirme
öğrencilerin çeşitli öğretim alanlarındaki (örneğin, okuma, matematik, öz bakım becerileri, vb.) işlevde bulunma düzeylerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilir. Belirlenen işlevde bulunma düzeyleri, bireyselleştirilmiş eğitim planlarının hazırlanmasına hizmet eder.

En Az Kısıtlayıcı Eğitim Ortamı: Çocuğa, eğitsel gereksinimlerini en iyi şekilde karşılayacak, en az kısıtlayıcı eğitim ortamı sağlanır. Kısıtlayıcılık, (a) çocuğun normal yaşlılarıyla ne derece birarada bulunduğu ile, diğer bir deyişle, kaynaştırmaya ne derece yer verildiği ile, (b) eğitsel gereksinimlerin ne ölçüde karşılandığı ile ilişkili bir özelliktir.

Bu konu, Ünite 2’de daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Eğitsel Kararları ve Uygulamaları Denetleme: Özel eğitime ilişkin verilen kararları ve uygulamaları denetlemek için yapılabilecekler üç maddede özetlenebilir:

- a. Tanılama, değerlendirme ya da eğitsel uygulamalarla ilgili olarak aileler ya da eğitim kurumları soruşturma isteğinde bulunabilirler.
- b. Aileler yapılan formal değerlendirmeden memnun kalmazlarsa, yeni bir değerlendirme yapılması isteğinde bulunabilirler.
- c. Öğrencinin eğitimi ile ilgili yeni bir karar alınacağında, aile bu konuda bilgilendirilir ve ailenin onayı alınır.

5.2. İngiltere’de Özel Eğitim

İngiltere’de 1994 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitim Uygulama Kılavuzu ile tüm özel gereksinimli çocuklara ilişkin eğitsel düzenlemelerin esasları belirlenmiştir. İngiltere’deki son özel eğitim düzenlemelerinin en önemli özelliği, özel eğitim kapsamına girecek çocukların önemli bir bölümünün eğitimlerinin, formal eğitim süreçlerine yer vermeksizin, normal sınıflarda yapılabileceğini öngörmesidir. Tek tip değerlendirme ve eğitim yaklaşımının, tüm özel gereksinimli çocuklar için uygun olamayacağı görüşü benimsenmektedir. Bu görüşten hareketle, beş aşamalı bir özel eğitim değerlendirme ve öğretim sistemi oluşturulmuştur. İlk üç aşama, informal değerlendirme ve kaynaştırmayı, 4. ve 5. aşamalar ise formal değerlendirme ve gerekli görülen durumlarda, ayrı özel eğitim ortamlarında eğitimi içermektedir.

İngiltere’de, her okulda bir özel eğitim koordinatörü bulunmaktadır. Özel eğitim koordinatörü, tüm özel gereksinimli öğrencilerin dosyalarını tutmak, sınıf öğretmenlerine danışmanlık yapmak, okul dışı kurum ve kişilerle ilişkileri organize etmek gibi işleri yürütmektedir. Her okulun yazılı bir özel eğitim düzenlemesi bulunması gerekmektedir. Bu düzenlemede, özel eğitim koordinatörünün görevleri, informal değerlendirmelerin nasıl gerçekleştirileceği, verilecek hizmetiçi eğitim programları, vb. konular ayrıntılı olarak yer almaktadır. Yerel eğitim yönetimleri, formal değerlendirme ve kararlardan sorumludur.

Aşağıda, özel eğitim hizmetlerinin her bir aşamasının özellikleri kısaca tanıtılmaktadır.

1. Aşama: Sınıf ya da branş öğretmeni, aldığı eğitimden tam olarak yararlanamadığını düşündüğü bir öğrenciyi informal olarak değerlendirerek, öğrencinin eğitim programını bireyselleştirir. Bu çalışmalarında öğretmen, özel eğitim koordinatörüne danışır ve koordinatör bu öğrencilerin kayıtlarını tutar.

2. Aşama: Özel gereksinimli öğrenciden öncelikle özel eğitim koordinatörü sorumlu olur. Koordinatör, öğretmenle birlikte çalışarak informal değerlendirme yapar ve bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlar.

3. Aşama: Özel eğitim koordinatörü, okul dışı uzmanlara danışarak ve onlardan destek hizmet alarak, informal değerlendirme yapar ve bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlar. Destek hizmet personeli, öğretmenin, odyolog ya da dil ve konuşma uzmanı, yerel eğitim yönetimlerinden ya da özel kuruluşlardan sağlanabilir.

4. Aşama: Özel gereksinimli öğrenci, formal değerlendirme istemiyle yerel eğitim yönetimine gönderilir. Burada, öğrenciye daha önce okulunda öğretmeni ve özel eğitim koordinatörü tarafından sağlanmış olan hizmetler gözden geçirilerek, formal değerlendirmeye gerek olup olmadığına karar verilir. Eğer gerek görülürse, disiplinlerarası bir ekip tarafından, formal değerlendirmenin gerçekleştirilmesi sağlanır. Bu değerlendirme sonucunda, öğrencinin öğrenimini sürdüreceği eğitim ortamına karar verilir. Bu ortam, normal sınıf olabileceği gibi, özel eğitim sınıfı ya da okulu da olabilir.

5. Aşama: Yerel eğitim yönetimi, çocuğun resmen özel gereksinimli olarak nitelendirilmesinin gerekli olup olmadığına karar verir. Resmi tanılama, bazı özel eğitim hizmetlerinin sağlanması için gerekli olabilmektedir.

Bu sistemde, öğrencilerin önemli bir bölümünün sorunlarının ilk üç aşamada çözüleceği; dolayısıyla, 4. ve 5. aşamaların, tüm çocukların yalnızca yaklaşık % 2'si için gerekli olacağı varsayılmaktadır. Dolayısıyla, özel gereksinimli öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun normal eğitim ortamlarında özel gereksinimli diye nitelendirilmeksizin eğitilebileceği öne sürülmektedir.

A.B.D.'nin ve İngiltere'nin özel eğitim düzenlemelerinin en önemli farklılığı, A.B.D'de 3-21 yaş arasındaki öğrencilerin özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmeleri için "özel gereksinimli" olarak tanılanmış olmalarının gerekmesi, İngiltere'de ise böyle bir tanılama olmaksızın özel eğitim hizmetlerinin sağlanabilmesidir. Ancak, A.B.D'de de, yukarıda da belirtildiği gibi, formal tanılama olmaksızın özel eğitim hizmetlerinin verilebilmesinin yolları aranmaktadır.

A.B.D. ve İngiltere'de halen yürürlükte olan özel eğitim sistemlerinin yarar ve sınırlılıkları neler olabilir? Sıralayınız.

6. Türkiye' de Özel Eğitim

Türkiye' de özel eğitimle ilgili yasal düzenlemelere baktığımızda, A.B.D.'deki ve İngiltere'deki yasal düzenlemelerden yararlanıldığını görmekteyiz. Türkiye' de 6 Haziran 1997 tarihinde yürürlüğe giren Özel Eğitim Yasası'nda (KHK/573) özel eğitimin temel ilkeleri şöyle ifade edilmektedir:

- a) Özel eğitim gerektiren tüm bireyler, ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- b) Özel eğitime erken başlamak esastır.
- c) Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.
- d) Özel eğitim gerektiren bireylerin, eğitsel performansları dikkate alınarak, amaç, muhteva ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitilmelerine öncelik verilir.
- e) Özel eğitim gerektiren bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürülebilmesi için her tür rehabilitasyonlarını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmalıdır.
- f) Özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması esastır.
- g) Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılımlarının sağlanması esastır.
- h) Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, özel eğitim gerektiren bireylerin örgütlerinin görüşlerine önem verilir.
- ı) Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireylerin toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanır.

Bu yasal düzenleme, özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına ve daha nitelikli hale getirilmesine katkıda bulunacak özelliklere sahip gözükmektedir.

Kitabımızın son ünitesinde (12. Ünite) Türkiye' de özel eğitim hizmetlerinin Türk Eğitim Sistemindeki yeri ve işleyişi, bu konudaki yasal düzenlemeler daha ayrıntılı bir biçimde açıklanacaktır.

Özet

Özel eğitim, ortalama öğrenci özelliklerinden önemli ölçüde farklılaşan öğrencilere sağlanan, bireysel olarak planlanmış ve bireyin bağımsız yaşama olasılığını en üst düzeye kadar çıkarmayı hedefleyen eğitim hizmetleri bütünüdür.

Engelli oluş nedenleri, doğum öncesinde, doğum anında ve doğum sonrasında oluşan nedenler olmak üzere üç grupta toplanabilir.

Tüm öğrencilerin yaklaşık %20'sinin, öğrenim yaşamlarının tümünde ya da belli bir dönemde özel eğitime gereksinim duyacakları varsayılmaktadır.

Türkiye'de özel eğitime ilişkin son yapılan yasal düzenlemeler, özel eğitime erken başlanmasını, özel eğitim çalışmalarına ailelerin de katılımlarının sağlanmasını, özel gereksinimli bireylerin diğer bireylerle birarada eğitilmeleri için fırsatlar yaratılmasını ve özel eğitimin bireyselleştirilmiş eğitim planları doğrultusunda gerçekleştirilmesini öngörmektedir.

Değerlendirme Soruları

Aşağıdaki soruların yanıtlarını verilen seçenekler arasından bulunuz.

- Özel gereksinimli bireyin toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmede karşılaştığı sınırlılıklara ne ad verilir?
 - Yetersizlik
 - Engel
 - Özel gereksinim
 - Özür
 - Hiçbiri
- Aşağıdakilerden hangisi doğum öncesinde ortaya çıkan bir engel türü **değildir**?
 - Erken doğuma bağlı zihin engeli
 - Fenilkötünüri
 - Kan uyuşmazlığına bağlı bedensel yetersizlik
 - Down sendromu
 - Hamilelikte geçirilen viral enfeksiyona bağlı bedensel yetersizlik
- Aşağıdakilerden hangisi, en az rastlanan engel grubudur?
 - İşitme engeli
 - Öğrenme güçlüğü
 - Bedensel yetersizlik
 - Görme engeli
 - Duygu ve davranış bozukluğu
- Beş aşamalı özel eğitim sistemi, hangi ülkede uygulanmaktadır?
 - İngiltere
 - Türkiye
 - İsviçre
 - Almanya
 - Amerika Birleşik Devletleri

5. Aşağıdakilerden hangisi, Türkiye’de son çıkan Özel Eğitime Yasası’nda yer alan temel ilkelerden **değildir**?
- A. Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılımlarının sağlanması.
 - B. Bireyselleştirilmiş eğitim planlarının geliştirilmesi.
 - C. Rehabilitasyon hizmetlerini sağlayacak kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılması.
 - D. Özel eğitime erken başlanması.
 - E. Özel eğitim hizmetlerinin özel eğitim koordinatörleri tarafından yürütülmesi.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Heward, W. L. **Exceptional Children: An Introduction to Social Education** (5. Baskı). Englewood Cliffs, NJ: Merrill, 1996.

Kırcaali-İftar, G. Kuzey Amerika’da Özürlülere ve Eğitimlerine İlişkin Görüş ve Uygulamalar. **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 6 (1), 67-73, 1996.

Kırcaali-İftar, G. 'Dünya'da Özel Eğitim'. VI. Özel Eğitim Günleri'nde sunulan panel bildirisi. Ankara: 1996.

Meyen, E. L., ve T. M. Skrtic. **Special Education and Student Disability** (4. Baskı). Denver, CO: Love Publishing Company, 1995.

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. **Resmi Gazete**, Sayı: 23011 (Mükerrer), 6 Haziran 1997.

Özsoy, Y., M. Özyürek ve S. Eripek. **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar: Özel Eğitime Giriş** (8. Baskı). Ankara: Karatepe Yayınları, 1997.

Turnbull, A. P., ve diğerleri. **Exceptional Lives: Special Education in Today's Schools**. Englewood Cliffs, NJ: Merrill, 1995.

Ysseldeyke, J., ve B. Algozzine. **Introduction to Special Education**, Boston: Houghton Mifflin Company, 1984.

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Özel Eğitim Dergileri